
GRIP OP DATA

Publicatie/Dossier vervolgpagina

Bij vrijwel alles wat we doen, staan we data af: het nieuws dat we lezen en liken, de route die we afleggen, waar we parkeren, tanken, de auto opladen, een broodje kopen... Veel van die data komen in handen van bedrijven en overheden, die deze informatie inzetten voor hun eigen doelen, zoals verkeersveiligheid, crowd management of geld verdienen. Vaak is onhelder welke data precies gebruikt worden en hoe beslissingen op basis van data tot stand komen. Van wie zijn die data eigenlijk? Wie bepaalt wat ermee mag gebeuren, wie profiteren ervan? Deze vragen vormen de basis van onderzoek en experimenten met het ‘teruggeven’ van data aan burgers, aan de samenleving, en data te zien als een common good. Marianne Hermans, adviseur Onderzoek bij de KB, en Emiel Rijshouwer, onderzoeker aan de Universiteit van Rotterdam, laten hun licht schijnen over deze kwesties.

Dataficering van de samenleving

Wie weleens naar de realityserie *Hunted* heeft gekeken, weet: onder de radar blijven is in de wereld waarin we op dit moment leven praktisch onmogelijk. Ons hele doen en laten wordt vastgelegd, vaak ongevraagd en zonder dat we ons ervan bewust zijn. Met onze telefoon bekijken we het nieuws, onderhouden we onze contacten, betalen we, tellen we onze stappen en vinden we de route. In de openbare ruimte worden we gevolgd door camera's en sensoren en passeren we toegangspoortjes bij parken en musea. Met al deze bewegingen laten we grote hoeveelheden gegevens achter, waarvan bedrijven en overheden graag gebruikmaken voor hun eigen gewin of belangen, zoals de inrichting van steden of zelfs *smart cities*.

De belofte van slimme steden

De dataficering van mens en omgeving kan bijdragen aan oplossingen voor vraagstukken op het gebied van veiligheid, mobiliteit, duurzaamheid et cetera. Door slim gebruik van data kunnen steden bijvoorbeeld duurzamer, sneller te doorkruisen, of veiliger worden, doordat op basis van data voorspeld wordt waar overlast gaat ontstaan. Maar wie bepaalt wat 'slim' is? Wat veilig is voor de een, kan voor de ander een beperking van de vrijheid inhouden. Wat is duurzaam, en voor wie? Kortom: welke waarden staan bij de inrichting van steden centraal en hoe kunnen we omgaan met tegengestelde belangen van groepen burgers, bedrijven en bestuurders?

Voorbeeld: Brainport Smart District

In de Helmondse wijk Brandevoort wordt de slimste wijk ter wereld ontwikkeld: Brainport Smart District (BSD). Hier worden de nieuwste inzichten en technieken op het gebied van participatie, gezondheid, data, mobiliteit, energie en circulariteit ingezet om een duurzame en mooie woonomgeving te creëren. Maar hoe ga je veilig met al die data om? Daartoe heeft BSC afspraken vastgelegd in een datamanifest, waarin staat vastgelegd wat wel en niet met de gegevens van Helmondse burgers mag gebeuren.

Van wie zijn die data?

Vanuit het oogpunt van transparantie en inclusie is het belangrijk dat burgers weten op welke wijze data tot stand zijn gekomen en wat ermee wordt gedaan. De verantwoordelijkheid hiervoor ligt niet alleen bij bedrijven en overheden. Het gaat voor een groot deel over data die over en door burgers worden gegenereerd. Het zou daarom logisch en eerlijk zijn om die data ter beschikking te stellen aan burgers, zodat zij de bedrijven en de overheden die deze verzamelen kunnen controleren en ter verantwoording kunnen roepen en zodat zij kunnen meedenken over toepassingen die ook hun belangen dienen.

Empowerment van burgers

Naarmate de invloed van technologie op de samenleving toeneemt, en daarmee de macht van *big tech* en *big government*, groeit het belang om burgers te 'empoweren' door ze zeggenschap te geven over data. Maar hoe dan? Een mooi voorbeeld is Barcelona. Een belangrijk onderdeel van de strategie van Francesca Bria, Chief Technology Officer van de stad, is het waarborgen van de *datasoevereiniteit* van burgers: geef ze zeggenschap en toegang tot de data die door en over hen verzameld worden.

Barcelona geeft inwoners controle over eigen data

Barcelona was een van de eerste Europese steden die begon te experimenteren met digitale stadstechnologieën. De stad legde uitgebreide sensornetwerken aan die de overheid en de private sector voorzien van data over onder meer transport, energieverbruik, geluidsniveaus en irrigatie. De zeggenschap over de data die verzameld worden, ligt bij burgers. Luister hier naar CTO Francesca Bria's verhaal over datasoevereiniteit.

Zeggenschap bij de burger

Hoe kunnen burgers toegang krijgen tot data? Is er een mogelijkheid om eigen gegevens te verwijderen of data 'terug te krijgen'? Kunnen ze meedenken over het ontwikkelen van toepassingen waarvan ze zelf profiteren? Dat kan bijvoorbeeld door te werken met *open source* en open standaarden. Data moeten worden beheerd door burgers zelf: welke data wil ik voor mezelf houden, welke wil ik delen, met wie, en waarvoor mogen ze gebruikt worden? De basis is het beschermen van burgers én daarmee de democratie, en ervoor zorgen dat iedereen in gelijke mate van technologische ontwikkelingen profiteert.

Herover je data

In de *Tegenlicht*-uitzending *Herover je data* gaan makers op zoek naar oplossingen om onze data uit handen van de grote techbedrijven te krijgen. Ze onderzoeken welke initiatieven Europa neemt voor een meer publieke online ruimte als alternatief voor de modellen van Silicon Valley en China.

Burgers meekrijgen

Ook in Nederland zijn steden bezig met het openstellen van hun data en het transparanter maken van dataprocessen. De gemeente Den Haag is een voorloper op dit gebied. Den Haag zet open data onder meer in bij de energietransitie. Daar zijn Datalabs gehouden waarbij bewoners, bestuurders en techneuten met elkaar in gesprek gaan over het inzetten van data. Bewoners kijken met andere ogen naar lokale vraagstukken. Soms komen ze samen met ondernemers tot creatieve oplossingen, zoals bijvoorbeeld gebeurde met het leggen van zonnepanelen. Het beschikbaar stellen van data is een eerste stap, maar om mensen echt mee te krijgen, helpt het om aansprekende visualisaties te maken en gebruik te maken van overzichtssites als Waarstaatjegemeente.nl.

Burgers leveren zelf data aan

Als burgers overheidsinformatie wantrouwen of lacunes in beschikbare milieudata willen opvullen, nemen zij zelf het initiatief om gegevens te verzamelen, bijvoorbeeld met sensoren voor het meten van luchtkwaliteit, geluidsoverlast of waterkwaliteit. Er zijn talloze voorbeelden waarbij burgers, met hulp, zelf data verzamelen en diensten opzetten. Denk bijvoorbeeld aan Coopcycle, dat een platform biedt aan individuele fietskoeriers om zich te verenigen in een coöperatie en zo te ontkomen aan de negatieve gevolgen van de gig-economie.

Monitor van de Stad

In de regio Tilburg heeft de Bibliotheek Midden-Brabant het voortouw genomen om burgers te betrekken bij het vergroenen de stad. Onder de noemer Monitor van de Stad worden in het FutureLab verschillende data in beeld gebracht, bijvoorbeeld over de luchtkwaliteit, het energieverbruik en het aantal parkeerplaatsen in verschillende woonwijken.

Burger ziet geen probleem

Steden zijn weliswaar bezig met het openstellen van hun data, maar eenvoudig is het niet om het grote

publiek daadwerkelijk te betrekken en inspraak te geven. In de praktijk worden vooral hoger opgeleide, geïnteresseerde burgers bereikt. Dat blijkt ook uit onderzoek door het [Centre for BOLD Cities](#), waarin men probeert burgers sterker bewust te maken van dataficering, bijvoorbeeld door het organiseren van *data walks*. De onderzoekers van BOLD merken dat het lastig is om mensen te activeren die digitalisering niet ervaren als een politiek of publiek probleem. Het is een onzichtbaar proces waarvan ze weinig last maar wel profijt hebben. Ze hebben daarnaast ook niet het idee dat ze invloed hebben op dataficering en digitalisering.

Centre for BOLD Cities

Het Centre for BOLD (Big, Open and Linked Data) Cities, een gezamenlijk initiatief van de Erasmus Universiteit Rotterdam, TU Delft en Universiteit Leiden, doet onderzoek naar de afwegingen bij de inrichting van slimme steden. Met Data Empowerment Design Studios proberen zij mensen bewust te maken van de invloed van data op hun voorkeuren en gedrag. Daar gaan onderzoekers in co-creatieve sessies met burgers aan de slag om hun betrokkenheid bij de inrichting van de stad te vergroten, zoals in de Afrikaanderwijk in Rotterdam, waar een pilot werd gedaan met het bezorgen van pakketjes in de wijk.

Burgeremancipatie: uitdaging voor bibliotheken?

Digitaal burgerschap vraagt om emancipatie van de burger. Het onderwijs speelt daarin een grote rol, maar voor mensen die geen onderwijs volgen, kunnen bibliotheken daaraan bijdragen. De bibliotheek zou een plek kunnen zijn om data te vinden, beschikbaar te stellen en eventueel te visualiseren, zodat burgers inzicht krijgen in ontwikkelingen in de stad. Ook zouden bibliotheken hulp kunnen organiseren bij het toepassen van data, eventueel met de hulp van experts. Makerplaatsen, die in veel bibliotheken aanwezig zijn, kunnen daarvoor een plek bieden, maar ook op bredere schaal is de bibliotheek een plek waar mensen samenkomen om hun stem te laten horen en nieuwe toepassingen te ontwikkelen. Voorop staat het ontwikkelen van databewustzijn, bij burgers, en wellicht ook bij bibliotheken zelf.

Met dank aan dr. Emiel Rijshouwer, Antoine Gribnau en Miriam van den Beemt voor hun waardevolle input en voorbeelden uit de praktijk. Zij waren onze studiegasten tijdens de verdiepingssessie op het Nationaal Bibliotheekcongres over [Grip op data](#).

Grip op data

We laten doorlopend een dataspoor achter. Wij zouden daar zelf meer zelf grip op moeten hebben, zeggen beleidsmakers. Dat is een mooi streven, maar is het ook te realiseren? En wat is de rol van de bibliotheken daarin? In deze interactieve talkshow neemt stadssocioloog en industrieel ontwerper Emiel Rijshouwer (Erasmus Universiteit, Centre for BOLD Cities) ons mee in zijn verhaal hoe je als burger de grip op data behoudt en terugkrijgt. Aan de hand van praktijkvoorbeelden laat hij zien wat werkt en wat nog niet, en welke rol bibliotheken spelen in deze ontwikkeling.

Met:

- Emiel Rijshouwer, onderzoeker Erasmus School of Social and Behavioral Sciences (ESSB)

- Antoine Gribnau, informatiemanager Gemeente Den Haag
- Miriam van den Beemt, projectleider Monitor van de Stad, de Bibliotheek Midden-Brabant

Bronnen en verder lezen

- Bria, F. & Mozorow E. (2018). *Rethinking the Smart City. Democratizing Urban Technology*. New York: Rosa Luxemburg Stiftung.
- Engelbert, J. (2020). 'We moeten dataficering en digitalisering weer als werkwoorden gaan zien. Erasmus University Rotterdam. Geraadpleegd op 12-1-2021.
- Jong, F. de (2019). Open data en betrokken burgers. VNG Realisatiemagazine. Geraadpleegd op 12-1-2021.
- Kool, L. (2020). *Publieke waarden en de slimme stad*. Platform 31. Geraadpleegd op 12-1-2021.
- Naafs, S. (2020). *'Het moet niet voelen als een laboratorium vol sensoren'*. De Groene Amsterdammer. Geraadpleegd op 12-1-2021.